

# לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לז, תשמ"ו



האקדמיה ללשון העברית  
מוגן בזכויות יוצרים

## מחיי המלים

רלד. אָמָנוּת

בימים האלה, במלאות 80 שנה לבית-הספר לאמנות ולאומנות בצלאל, חזרתי ועיינתי בספר הדור ועטור ומאלף שהוציא מוזיאון ישראל על 'בצלאל' של שן ומאלף שהוציא מוזיאון ישראל על 'בצלאל' של שן (1906 - 1929), באדיבות קרן שרובר (אף לה יאתה תודה), בעריכת נורית שילה — פהן, אוצרת תערוכת בצלאל. בספר 372 עמ' בתבנית גדולה. משתתפים בו אמנים ומבקרי אמנות. הספר סוקר את תולדות הפרק הראשון של 'בצלאל' של שן ובו חומר ארכיוני ומוזיאוני רב ומעניין ביותר. יש בו שני מאמרים חשובים מאת יגאל צלמונה על 'מגמות בציונות ושאלת האמנות לפני הקמת בצלאל' ומאת ד"ר גדעון עפרת-פרידלנדר על 'ארבע תקופות בצלאל': 1903 — 1907, 1908 — 1912, 1913 — 1919, 1920 — 1929. הקורא והקוראת בספר הזה ימצאו עניין רב בסקירות אלה המתועדות במובאות מדברי ראשונים, ובהם הרצל, נורדו, אחד-העם, שן עצמו, אליעזר וחמדה בן-יהודה, וולפסון, רופין, בובר ועוד. דברים אלה מראים שעניין בצלאל וייעודו העסיקו את מנהיגי התנועה הציונית מראשית המאה הזאת. הם ראו בבצלאל מוסד המשקף, או צריך לשקף, את התרבות הלאומית החדשה, כפי

שהיא מתפתחת בארץ-ישראל. החל מהקונגרס הציוני החמישי בפאזל (ב-1901) וגם אחר כך, מעל כל במה ציבורית ציונית, ניסרו הויכוחים בשאלת בצלאל ומידת לימודי האמנות או האומנות שהוא צריך לעסוק בהם.

פרופ' בוריס (אחר כך: ברוך) שיץ קרא לבית הספר בשם בצלאל, על שם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, שעליו נאמר: וימלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה ולחשב מחשבת לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת (שמות לה, 31-33).

בשליטים ובתעודות מצאנו נוסחים לטיב מהותו של בצלאל פגזן בית הספר לאמנות ולמלאכת אמנות, וכן: בית מדרש לאמנות ולמלאכות אמנות, ללא כל ניקוד במלה אמנות.<sup>1</sup>

אבל בעמ' 40 בספר מצאנו תצלום פרטיס תלמיד של אחד התלמידים הראשונים (מספרו 11) ובו הטופס המודפס והתורף בכתב יד (בקו מרוסק תחתיו) כלהלן:

בְּצֵלָאֵל

בֵּית מִדְרָשׁ לְמִלְאכּוֹת אָמְנוֹת

מחלקה העליונה

---

1. בכתבי העת של הזמן, בדיונים על אומנות ומלאכה כנגד אָמְנוֹת, הנוסח הרגיל, בפתיב הלא מנוקד של אז, אומנות (למלאכה) ואמנות (art). רק אחד-העם (ר') מאמריו תחיית הרוח השילוח תרס"ג וסך הפול — בסופו — השילוח ניסן תרע"ב) גורס בעקיבות אומנות (ל-art). כך גם בכל פְּתִיבוֹ (על פרשת דרכים) שקובצו אחר כך.

התלמיד שמואל פרסוב  
נכנס בחדש אוקטובר בשנת 1906  
המנהל פרופ' בוריס שץ  
המזכרת חמדה בן יהודה

על גבי הכרטיס שתי חותמות שונות במקצת זו מזו, ועל שתיהן כתוב: בצלאל ירושלים. BEZALEL JERUSALEM. חמדה בן־יהודה אשת אליעזר בן־יהודה, המזפרת (בְּיָמֵינוּ: מזפירה) הייתה אמנם, כפי שמתברר, מזפירת המוסד בשנתו הראשונה.

מילון בן־יהודה פרך א' (א־בעתה) יצא לאור בשנת 1909, אבל קודם לכן נדפסו גיליונותיו, בזה אחר זה, והופצו בין החותמים. במילון זה צוינה המלה אָמֶן בסימן חידושי מחבר המילון ולידה נאמר ש"נ (שם עצם, לשון נקבה) — מלאכת אָמֶן, מצטיינת ביפי וגוי Kunst; art. נתחדש בזמן האחרון ופשט השמוש בו בהעתונים ובדבור.

לפני הערך הזה הובא הערך אָמֶנוּת בסימן "הספרות שלאחרי התלמוד, מימי הגאונים ואילך" ופירושו כמו אומנות, ובערך אומנות (בסימן לשון חכמים) הפירוש א) ידיעה לעשות מלאכה פתקונה Kunstfertigkeit Handwerk (וב) עסק שאדם עוסק בו לפרנסתו.

את חידושו אָמֶנוּת גזר בן יהודה מהמלה אָמֶן המקראית, שהובאה גם בניקודים אחרים שנמצאו בכתב־יד: אָמֶן, אָמֶן, אָמֶן (ועל ניקוד זה אומר מחבר המילון: בְּנֶקֶד הַבְּבֵלִי כ"י ברלין נְקֹד א'מֶן שֶהוּא אָ). על משמעו של אמן זה אומר ב"י תחילה: בקי במלאכה, ואחר כך: ונתיחד בספרות החדשה לבקי

במלאכה דקה, יפה. הדוגמה לאמן זה היא משיר השירים ז, ב:  
חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אָמֶן (לפנינו בתנ"ך  
ירושלים בעריכת קסוטו ובתנ"ך קורן הניקוד אָמֶן, בתורה הוצ'  
חורב ניו יורק ברלין תרפ"ח: אָמֶן).

הערכים אומן (אדם מלומד במלאכה מן המלאכות),  
אומנות (ר' הגדרות לעיל) הובאו במקומם במילון מלווים  
בדוגמאות רבות מימי המשנה ואילך.

לסיפום: המלה אָמֶנות, שחידש אליעזר בן יהודה לפני  
יותר משמונים שנה על פי 'מעשה ידי אמן' שבשיר השירים,  
הייתה מלה נחוצה ושימושית ביותר לתנועה הציונית מראשית  
המאה הזאת בדיונים החשובים שהתנהלו במוסדות התנועה,  
בפמות הציבוריות ובכתבי-העת על מהות התרבות העברית  
המתפתחת בארץ-ישראל ועל דרכו של בית הספר 'בצלאל',  
שייסד הפרופ' ברוך שץ.